

ГЕОСТРАТЕГИЈА ТРАНЗИЦИЈЕ И БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ

Дејан Д. Симић
Универзитет у Нишу, Правни факултет

Србија је током своје новије историје прошла кроз, с једне стране, многе транзиционе процесе историјских размера, а, с друге стране, сви ти процеси били су везани за безбедносне изазове и конфликтне околности, како регионалне, тако и светске. Први и Други светски рат, време хладног рата и блоковских конфронтација, време слома државе и социјалистичке идеологије, околности грађанског рата и сецесије, безбедносни изазови косовског сепаратизма, а у новије време и тероризма – представљају историјске, политичке и безбедносне околности са којима се мало која држава суочавала. Сви процеси транзиције, од капитализма ка комунизму, затим реверзибилни процеси етнизације политике, а посебно процес транзиције у демократију и Европску унију имају недвосмислен геостратешки аспект. Све транзиционе теорије које су регредирале у транзиторну идеологију глобализма, запостављале су геостратешки положај као битну детерминанту успешних транзиционих исхода. Стога је и садржина рада посвећена историјско-безбедносним аспектима нових историјских промена које су се догађале у Србији: геостратегијска равна балканског простора и Србије показала се као главна кочница друштвених промена и укупног развоја.

Кључне речи: *Србија, Балкан, Европска унија, Америка, Русија, транзиција*

Увод

Списак доминантних безбедносних, изазова ризика и претњи на Западу мењао се током времена и зависио је од многобројних фактора, од којих су најважнији технологија, психологија и политика. У средњем веку људи су се, поред најезда страних војски и њихових плаћеника, највише плашили куге, вештица, инквизиције и страшног суда. Са стварањем суверених држава у 17. веку, извор безбедносних претњи постају друге државе односно њихова војна моћ. Двадесети век није умањио значај традиционалних војних претњи по безбедност већ, их је, напротив, ставио на убедљиво прво место. Развој нуклеарног наоружања, уз помоћ којег је могуће уништити целокупан људски живот на планети Земљи, први пут је учинио да све остале претње по безбедност људи и држава делују много мање страшно. Завршетком хладног рата, када је страх од нуклеарног уништења стављен у други план, свет

се заправо вратио „у нормалу“, а људи су поново почели да се умерено плаше других опасности. Неке од њих су постојале и раније, али нису биле у првом плану, попут тероризма, миграција, разних пандемија и грађанских ратова. Претње попут климатских промена постојале су и раније, али су сада почеле да се интензивирају толико да то постаје забрињавајуће, док су се неке, попут информатичких претњи, појавиле први пут у историји захваљујући револуцији у информационим пословима.¹

Доминација Западне Европе током XIX и почетком XX века ослањала се на моћ њене индустрије, велику поморску силу и колонијалну експанзију. Два светска рата вођена на европском тлу ослабила су глобални утицај Западне Европе. У исто време, економска моћ САД-а и Јапана у сталном су успону.² Период хладног рата (1947–1991) везао је Европу за спољну политику САД-а, посебно на војном плану преко Северноатлантског пакта (НАТО).

На крају XX века геополитика поприма трансконтинентални карактер и прераста у геоекономију, а неки пророкују да ће у XXI веку геокултура имати све значајнију улогу. У условима глобализације улога једног региона значајно је одређена његовим местом у трансконтиненталним геостратегијама. То важи и за Балкан.³ Пад комунизма и демократизација реалсоцијалистичких европских земаља одиграла се упоредо са војним укључењем у Партнерство за мир и потом, учлањењем у НАТО – чиме се Европа још више везала за политику САД-а. Политичке и економске прилике у свету су се радикално промениле у последњих 20 година. С једне стране, постепено јачање појединих држава као што су Кина, Русија, Бразил, Јапан и др., као и рађање уједињене Европе, сведочи о процесу стварања нових центара моћи, чиме се ефективно ударају темељи новог мултиполарног света, и смањује релативна моћ Сједињених Америчких Држава (САД). Са друге стране, у свету који је изразито повезан и међузависан, нови, транснационални проблеми и изазови као што су асиметричне безбедносне претње (међународни тероризам, транснационални криминал, кибернетичке претње, трговина наркотицима итд.), транснационалне миграције, унапређене комуникације, намећу потребу да се државе, па и велике силе уједињују у интеграционе целине. Ратови на Блиском и Средњем истоку довели су до прогона стотина хиљада људи који су дошли пред европска врата, док истовремено хиљаде младих Европљана мигрирају у земље брзог економског развоја.

Завршетак хладног рата и парадигматска промена у друштвеним наукама довели су до продубљења и обогаћивања концепта безбедности. Концепт се проширио, са чисто војне на остале димензије друштва, попут политике, екологије, економије итд. Међутим, концепт безбедности се такође и продубио, напуштајући идеју да је држава једини референтни објекат безбедности, односно оно што је потребно заштитити. Тако почињу да се као референтни објекти међународне безбедности појављују појединци, друштвене групе, региони или чак сам међународни систем (тзв. глобална безбедност).⁴ По једном становишту, безбедност се може дефинисати као посебан облик политике, који настаје оног тренутка када су актери спремни да

¹ http://www.filipejdus.com/Public/Uploads/Attach/prva_dva_poglavlja_548c66035ce57.pdf

² <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2015/0025-85551504279G.pdf>

³ https://www.npao.ni.ac.rs/files/584/01_Zbornik_Globalizacija_akulturacija_i_identiteti_na_Bal_5f571.pdf

⁴ <http://megatrendreview.naisbitt.edu.rs/files/pdf/SR/Megatrend%20Revija%20vol%2002-2-2005.pdf>

запрете силом или да је употребе како би постигли жељени исход. Безбедност је, према другом разумевању, говорни чин којим представници државних или неких других власти проглашавају стање угрожености и на основу тога добијају легитимитет за предузимање мера које иначе не би биле легитимне. Међутим, да би један појам прерастао у концепт политичких наука, он мора имати одређену логичку структуру и бити јасно одвојен од других сродних концепата. Због различите политичке употребе, али и због злоупотребе овога појма, као и због честе забуне око његовог значења, многи аутори су се сложили да је концепт безбедности неодређен, запуштен, недовољно објашњен, еластичан, па чак и суштински споран концепт, који је у толикој мери вредносно оптерећен да је готово немогуће постићи консензус око једног општеприхваћеног значења.

Балкан у XX веку

Србија и готово читав Балкан несумњиво се налазе у зони постбиополарног фронталног територијалног ширења евроатлантизма према истоку, али ипак, на другоразредном правцу и у секундарној фази његове трансгресије. Будући да је стратешки циљ био и остао приближавање границама Русије, приоритетни правац продора трасиран је кроз централну, а према источној Европи. У том геополитичком контексту би требало схватити ратну деструкцију јужнословенске државе, коју је Запад ради својих интереса после Првог светског рата створио, после Другог светског рата – у незнатно промењеним просторним габаритима реконструисао, а после Хладног рата и престанка сопствених потреба за њеним постојањем – растурио. На Балкану, у нашој савремености, долази до сусрета и сукоба различитих глобалних, регионалних и националних стратегија развоја и актера. Балкан је по свом геополитичком положају граница и мост међу народима и државама, геополитички крст између Севера и Југа, Истока и Запада. Његов природни положај упућује на сарадњу међу народима и државама. Иако је географија упућивала балканске народе на сарадњу, њима као да је кроз историју политика уносила забуну и стварала бројне блокаде и драме, делећи их и сукобљавајући их. На том фронту вршена је инструментализација различитих религијских култура (православља, католичанства и ислама) чији се лукови секу на овом простору. У том смислу, историјски посматрано, у нововековној историји постојали су наизменично периоди успона и падова у међусобним односима и сарадњи. У нашем веку, нажалост, Балкан је био снажно попрिште сукоба о чему говоре балкански ратови, I и II светски рат, као и најновији сукоби од 1991. до 1999. године. Имајући у виду ту тенденцију као да се и на крају двадесетог века источно питање, у новој драматуршкој форми, обнавља.

Наравно, учињени су значајни помаци у превазилажењу замрзнутих сукоба и конфликата али се са правом поставља питање да ли је у потпуности искључен рат као једини механизам и једина могућност за решавање конфликта. Ипак са ове временске дистанце, може се рећи да је учињен знатан напредак на пољу сарадње и да је најтежи период транзиције из конфликтног у постконфликтно друштво иза нас. Након оружаних сукоба на просторима бивше Југославије, сарадња у областима као што су одбрана или рад служби безбедности била је посебно деликатна. Може се стога за-

кључити да је у овој области регионална сарадња забележила посебно видљиве резултате. То је делимично била и последица видљивијег ангажмана и већег интереса који су међународни чиниоци имали у овој области, као и интереса земаља региона да се путем регионалних пројеката међународно „легитимишу“ и обезбеде одговарајућу подршку за неке значајне циљеве, попут, рецимо, приступања НАТО или сарадње између полицијских органа (Интерпол, Еуропол, и др.). Посебно је приметан и видљив ангажман САД у овој области, који знатно одудара од њиховог често врло скромног и дискретног учешћа у многим другим регионалним питањима.

Србија и Балкан након Хладног рата

Нажалост, док у савременом свету делују процеси глобализације и интеграције, на Балкану као да је присутан тренд фрагментације и дезинтеграције економског и политичког процеса. Треба, међутим, истаћи да је регионализација Балкана данас развојни интерес самих балканских народа у економском, цивилизацијском и политичком погледу. То је уједно пут и демократизације овог простора, пацификације нараслих етничких и религијских конфликта, његовог извлачења из чељусти прошлости, али и спашавање од могуће реколонијације, као и отварање према изазовима савремености и будућности.

Све балканске државе захваћене су трећим таласом демократизације Европе. Само Грчка Румунија и Бугарска су успешно извршили демократизацију свог политичког система и постале стабилне демократске земље. За разлику од некадашње СФРЈ, државе које су после 1990. године формиране на њеној територији нису биле склоне да своја спољнополитичка опредељења детаљно, свеобухватно и отворено уграде у устав, као највиши национални правни акт. У уставима је уграђиван само минимум најопштијих ставова, у смислу опредељености за свестрану међународну сарадњу, приступања интеграцијама и поштовања општеприхваћених начела међународног права.⁵

Остале балканске државе налазе се у процесу транзиције политичких система из ауторитарних у демократске више од двадесет година. Продужена и незавршена транзиција ових система последица је дуготрајне и тоталне друштвене кризе у овим државама настале под утицајем тешког наслеђа прошлих система, неспособности елита да изведу модернизацију ових друштава и међународне политике према Балкану. На такво стање нарочито су утицали неефикасни економски системи који су произвели масовно сиромаштво становништва. Либерални тржишни системи траже подршку демократских политичких система. Зато се приступа реформи постојећих политичких система у демократске. У мери у којој се успешно демократизују постојећи политички системи балканских друштава повећаваће се њихова отвореност за сарадњу са суседним балканским државама а и европским. Тиме ће се повећавати њихов интегративни капацитет и способност да кроз регионалне политичке институције артикулишу и ускладе различите интересе балканских интереса да би формулисале заједнички регионални интерес.

⁵ <http://www.beoforum.rs/dokumenti/dr-dusan-vasic-8-12-2009.pdf>

Политички системи на Балкану прошли су кроз два периода развоја.⁶ У првом периоду створени су вишепартијски системи и вршена је подела власти на законодавну, извршну и судску, према типу западне демократије, са више или мање успеха. Обављени су избори којим је дошло до мирне смене власти или опстанка на власти одређених режима. У складу са резултатима избора формирани су парламенти а са тим политичке партије су се диференцирале на парламентарне и непарламентарне. Тај период трајао је од 1989. до 1995. године. Други период отпочео је 1996. године тежњама владајућих елита да стабилизују своје политичке системе и институционализују идеолошка опредељења у економији. До данас то није остварено ни у политичким нити у економским системима. Мада се политички системи балканских земаља разликују у многим одликама једна заједничка одлика је да су изложени партијској фрагментацији и идеолошкој поларизацији њених главних субјеката. То условљава њихову нестабилност и отежава успостављање институционалних парламентарних система и консолидацију држава као ослонаца демократским процесима у друштву.

Доношење демократских устава први је корак у трансформацији партијских држава у демократске државе које функционишу на демократском принципу владавине права. Ни једна постсоцијалистичка држава на Балкану није донела демократски устав према стандардима европских демократских држава. Мало је учињено на децентрализацији власти и развијању институција за остварење територијалне, персоналне и културне аутономије у мулти етничким друштвима. Да би демократске политичке институције постале стабилне, неопходно је да се укорене у социјално-политичке интересе и политичку културу грађана, њихових представника и посредника, нарочито у политичке елите. Потребно је да демократичност постане део грађанског хабитуса и грађанска врлина, да постане језгро политичког идентитета грађана и основ легитимизације политичког система и његових институција. Политичка демократија, као идеја и политичка пракса, буде грађански субјективитет код људи и подстиче их на освајање демократских слобода и права, у првом реду освајање права грађанства као темељног начела демократског политичког система, наспрам принципа демократског елитизма. Пут афирмације принципа грађанства као основног принципа демократског политичког система и грађанина као најважнијег субјекта политичког система је сложен, тежак, дуг и повезан са многим ризицима и опасностима. За то је потребна темељна структурна реконструкција политичких система на Балкану и систематска политичка ресоцијализација омладине и грађана која ће их из положаја објеката политике довести у положај најважнијег чиниоца политичког развоја.

Демократска транзиција историјски се остваривала на три начина с обзиром на то ко је иницира и контролише. Један се одликује тиме што владајуће политичке елите почињу транзицију контролишући је.⁷ Други начин транзиције започиње побуном цивилног друштва у различитим видовима, масовним протестима, генералним штрајковима, војним ударима или оружаним устанцима. Она изазива пад режима, формирање привремене владе, убрзано организовање избора и успостављање новог режима власти али са неизвесним исходом консолидације таквог режима. Трећи начин запо-

⁶ Јелица Курјак: Домети промена у политичким системима постсоцијалистичких земаља, Међународни проблем 4/2000, Институт за међународну политику и привреду, Београд.

⁷ Huan Linc, Alfred Stepan: Демократска транзиција и консолидација, Филип Вишњић, Београд, 1998. г.

чињања транзиције био је под утицајем међународних фактора који су разним средствима обарали владајуће режиме и доводили опозиционе групе људи на власт привржене тим факторима. У балканским друштвима извршена су сва три начина транзиције. У друштвима у којима владајуће политичке елите иницирају и контролишу транзицију главно политичко средство је друштвена моћ у најразличитијим видовима.

Спољнополитички положај Србије у односу на суседне земље и свет

Подручје Балкана и његова стабилност током савремене политичке историје XIX и XX века умногоме је зависило од утицаја и интереса великих сила. Премда можемо закључити да је данашњи свет још увек униполаран, јасно је да се током протеклих неколико година он трансформише ка „униполарном“. Као потенцијалне нове велике силе на почетку XXI века се најчешће помињу Народна Република Кина, Јапан и Руска Федерација.⁸

Са становишта политичког и нормативног обликовања спољно-политичке позиције, државе са простора некадашње СФРЈ могле би се разврстати у три групе. Прву чине оне које су одмах оптирале за улазак у Европску унију и НАТО, као што су Словенија и Хрватска. Другу би чиниле државе као Македонија и Босна и Херцеговина, које су покушале да следе (права), или бар имитирају (друга), претходну групу. Трећу групу чине оне бивше републике које су још пуних петнаест година остале да живе у заједничкој држави, СР Југославији, да би се тек 2006. године дефинитивно раздвојиле. При томе, између Црне Горе и Србије ипак се могу уочити значајне разлике у приступу, јер је прва убрзано хтела да надокнади заостатак за Словенијом и Хрватском, а друга се тешко носила са обновљеном државношћу, не успевајући дуго да профилише ни унутрашње, а до данас ни спољно-политичке приоритете.⁹ Новонастале државе, ако то већ нису урадиле уставом, определиле су се за друге форме изграђивања међународне позиције и за дефинисање своје спољно-политичке стратегије. Оне су то највећим делом учиниле у форми декларације националног парламента или у форми документа о стратегије републичке владе. После окончања хладног рата и упоредног започињања процеса распада некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, новонастале државе на њеном тлу отпочеле су са редифинисањем властите спољне политике. Република Албанија је, истовремено, напустила ригидни модел социјализма и после вишедеценијске изолације кренула ка новом осмишљавању свог међународног положаја.

Током прве деценије самосталности већина постјугословенских држава није имала основна стратешка документа из области спољне политике. Штавише, ни у конститутивним актима постјугословенских држава није било детаљнијег прецизирања спољнополитичке оријентације и приоритета.¹⁰ Све државе Западног Балкана утврдиле су, званично или не, са изузетком Републике Србије, стратешка документа из

⁸ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

⁹ <http://www.beoforum.rs/dokumenti/dr-dusan-vasic-8-12-2009.pdf>

¹⁰ <http://test.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/01/15-Dr-Dragan-%C4%90ukanovi%C4%87-Spoljnopoliti%C4%8Dke-orijentacije-dr%C5%BEava-zapadnog-balkana-uporedna-analiza.pdf>

области спољне политике. То се може правдати чињеницом да у Србији још увек није постигнут шири друштвени консензус у вези одређивања спољнополитичких приоритета, а пре свега са евентуалним приступањем земље Северно-атлантском савезу.¹¹ Све државе бивше Југославије су своја стратешка документа утврдила тако да им је главни циљ прикључење Европској унији и НАТО пакту, развој стратешких односа са САД, као и развијање добросуседских односа са свима. Република Србија ни после заокруживања властите државности, почетком јуна 2006. године, није успела да јасно дефинише властите спољнополитичке приоритете. Устав Републике Србије, донет 6. новембра 2006. године, не садржи основна спољнополитичка начела.

Република Србија још увек има бројне проблеме на билатералном нивоу најпре са суседном Републиком Хрватском. Хрватско признање независног Косова, статус протераних Срба из Хрватске и разграничење двеју држава у приобаљу Дунава. Нови пословни кругови у Србији, такође, указују на неповољан и неравноправан положај српског капитала у Хрватској.

Односи званичног Београда са централним властима Босне и Херцеговине, за разлику од односа на релацији Република Србија – Република Српска су, може се приметити, захладнели током протеклих неколико година. Њих свакако додатно оптерећује недефинисана граница двеју држава у Горњем и Средњем подрињу, али и нерегулисан статус предратне имовине босанскохерцеговачких предузећа у Србији.

Након што су Република Црна Гора и Република Македонија признале косовску независност, Влада Републике Србије је отказала гостопримство амбасадорима ових држава. Односе Србије и Црне Горе додатно оптерећују и маратонски преговори о двојном држављанству. Са друге стране, економски односи између двеју држава су веома квалитетни. Српско-македонски односи су, такође, оптерећени сталним, више деценијским, размирицама између Српске православне цркве и канонски непризнате Македонске православне цркве.

Када је реч о „старим“ суседима Србије у овом тренутку су несумњиво најбољи односи са Румунијом, док је признање независности Косова од стране Мађарске и Бугарске уздрмало, али не и суштински оптеретило билатералне односе.

Пад Берлинског зида, демонтажу претходних европских односа и промену привремене балканске равнотежне формуле у складу са новим постбиполарним геополитичким правилима, Србија и укупан српски етно-просторни чинилац у тадашњој „другој“ Југославији дочекали су потпуно изненађени, неспремни да идентификују суштинске промене у поретку моћи и без способности да своје интересе и циљеве уграде у регионалне, континенталне и глобалне процесе. Да се то не би поново догодило, неопходно је благовремено остваривати филигрански геополитички прецизно и далековидо српско позиционирање у односу на већ јасно уочљиве трендове. На једној страни, то је релативизовање некад неприкосновене евроамеричке симбиозе, а на другој страни, јачање веза између две најснажније европске земље – Немачке и Русије. С обзиром на снагу Немачке унутар ЕУ, њен географски положај и њену незаобилазну посредничку улогу према европском истоку и југоистоку, немачко-руске везе, *de facto*, имају карактер јачања евро-руског приближавања.

¹¹ Видети: Драган Ђукановић и Ивона Лађевац, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије“, Међународни проблеми, година LXI, број 3, Београд, 2009, стр. 343–364.

Геополитички значај српског чиниоца на Балкану у будућим сучељавањима две су-протстављене опције може да постане веома важан, а његова функција деликатна. У сваком случају, само динамичном улогом субјекта и у симбиози интереса са главним креаторима нове геополитичке слике света, могуће је избећи пасивно стање објекта и нови негативан геополитички биланс каквим је за Србе завршен 20. век. Будући да предиспозиције објективно постоје, Србија би своју централну политичко-географску позицију на Балкану требало да хитно конкретизује у свеобухватну интегративну и лидерску улогу – прво на тзв. Западном Балкану, а потом и на читавом Балкану.

Након заокруживања процеса државности Република Србија се, као западно-балканска, подунавска и делимично средњоевропска земља, суочила са неопходношћу дефинисања властитог положаја у региону Југоисточне Европе, Европе и света. Полазећи од чињенице да је савремени свет изразито динамичан, као и да је непосредно окружење наше земље у сталним променама, јасно је да се Република Србија, након постизања елементарног друштвеног консензуса, мора одредити у односу према Европској унији, НАТО и непосредном окружењу у регији Југоисточне Европе.¹² Ово се не може постићи без дефинисања односа Србије са водећим државама у свету (САД и Руском Федерацијом), али и без оснажења мултилатералне сарадње. Побољшање и јачање статуса Србије у међународним организацијама, такође, представља један од водећих циљева. Евидентно је да у Србији постоји изразито широк друштвени консензус у вези са уласком земље у Европску унију, али је евидентно непостојање сличне сагласности око приступања НАТО. И у вези са односима Србије према великим силама постоји значајно размимоилажење политичких субјеката. Са једне стране, постоје политичке опције које се залажу за јачање партнерства са водећом земљом света – Сједињеним Америчким Државама, док, са друге стране, постоје и они који се залажу за уравнотежавање односа са овом државом, Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином.

Полазећи од уставне дефиниције Републике Србије као „државе српског народа“,¹³ у новој спољнополитичкој стратегији сасвим се основано треба поставити и питање начина заштите припадника ове заједнице најпре у земљама насталим од Југославије,¹⁴ а потом и у земљама „старог“ суседства.¹⁵ Када се говори о српској заједници у постјугословенским државама битно је истаћи чињеницу да су Срби у Босни и Херцеговини конститутивни народ, а да у Републици Словенији уопште нису признати као етничка мањина, иако су према последњем обављеном попису најзаступљенија мањинска заједница. Када је, са друге стране, реч о старом суседству Срби живе у свим земљама, изузимајући Републику Бугарску, а доста припадника ове заједнице настањено је и у Републици Аустрији. Поред наведеног и припадници мањина других народа из окружења Србије треба да буду обухваћени спољнополитичком стратегијом као својеврсни мостови за сарадњу

¹² <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

¹³ „Устав Републике Србије“, Службени гласник Републике Србије, година LXII, број 98, Београд, 10. новембар 2006, члан 1.

¹⁴ У Републици Словенији, Републици Хрватској, Републици Црној Гори и Републици Македонији живи око 480 000 припадника српског народа. Видети: Драган Ђукановић, „Положај Срба у постјугословенским државама“, Нова српска политичка мисао, година XV, број 3–4, Београд, 2007, стр. 367–378.

¹⁵ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

са њиховим матичним државама.¹⁶ Данас су спољнополитичке активности земље усредсређене доминантно нарешавање статуса Косова, односно на покушај утицаја на земље које још увек нису признале његову независност да то и не учине. Мултилатерална регионална сарадња, са друге стране, није значајније оптерећена питањем Косова и одвија се без већих проблема, али су билатерални односи Србије са пре свега појединим новим суседима умногоме погоршани управо после њиховог признања Косова. Ту се првенствено односи на Републику Црну Гору и Републику Македонију.

Веома значајну претпоставку успешног дефинисања спољнополитичке стратегије земље представља и коришћење позитивних искустава досадашње спољне политике Србије (од формирања првих облика државности 1804. године), али и некадашњих јужнословенских држава (од 1918. до 2006. године).¹⁷ Праћење актуелних глобалних и регионалних збивања и процеса, те својеврсна научна предикција њиховог будућег развоја, истовремено, треба да буде садржана у спољнополитичкој стратегији. Дакле, ова стратегија треба да буде заснована и на научним анализама и пројекцијама најпре глобалних (попут глобализације и сл.), а потом и бројних регионалних процеса (регионализам, јачање мултилатералних видова сарадње, итд.). Приликом израде спољнополитичке стратегије веома је важно користити и искуства других држава у транзицији. Зато су значајни стратегијски спољнополитички документи постјугословенских држава и држава Источне и Централне Европе.¹⁸

У Србији је прва Стратегија националне безбедности усвојена 2009. године.¹⁹ Уколико би се оцењивало глобално безбедносно окружење, могло би се рећи да се стратешка перцепција у Србији налази негде између европског оптимизма и америчког песимизма.²⁰ У њој је могуће уочити позитиван утицај завршетка хладног рата на међународну безбедност. Геостратешки положај Југоисточне Европе, који је транзитна рута између Истока и Запада, приказан је као могући узрок настанка кризе, нестабилности и угрожавања безбедности. Стратегија наводи доста велики број изазова, ризика и претњи са којима се држава суочава, а међу њима су: противправно проглашена независност Косова, опасност од оружане агресије, сепаратистичке тежње, тероризам, пролиферација оружја за масовно уништење, национални и верски екстремизам, обавештајна делатност других држава, организовани криминал, корупција, проблеми економског развоја, неравномерни економски и демографски развој, нерешен статус избеглих и расељених лица, недовршен процес разграничења, неконтролисано трошење природних ресурса и угрожавање животне средине, елементарне непогоде и технолошке несреће, инфективне болести код људи и животиња, наркоманија, деструктивне верске секте, високотехнолошки криминал, као и злоупотреба нових технологија, попут генетског инжењеринга, метеорологије и информатике итд.²¹

¹⁶ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

¹⁷ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

¹⁸ „Одреднице вањске политике Републике Хрватске“, Интернет, <http://rs.mvp.hr/?mh=335&mv=1933>, „Спољнополитичке приоритете Републике Црне Горе“, Влада Републике Црне Горе, Подгорица, 23. новембар 2007. и „Hungarian's External Relations Strategy“, Government of Hungary, Budapest.

¹⁹ http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_-20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf

²⁰ http://www.filipejdus.com/Public/Uploads/Attach/prva_dva_poglavlja_548c66035ce57.pdf

²¹ http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_-20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf

Документ идентификује модерне безбедносне претње, са акцентом на промени безбедносних изазова ка тзв. асиметричним претњама, што је довело до преливања појма безбедности и на друге секторе. Ова чињеница се више пута наглашава у тексту као кључна за безбедност свих држава, те се државе у ближем и даљем окружењу упућују на сарадњу и заједнички приступ асиметричним изазовима, што се назива *Кооперативним приступом безбедности*.²² Из тога произилазе национални интереси: очување суверенитета, независности и територијалне целовитости; унутрашња стабилност, владавина права и развој демократије и демократских институција, интеграција у Европску унију и друге међународне структуре; заштита живота и имовине грађана Србије, као и њихових права и слобода; економски развој, унапређење добросуседских односа и регионалне сарадње итд.

Као политике које се спровode у циљу остварења националних интереса документ идентификује поштовање међународних обавеза, подршка јачању улоге УН, ОЕБС-а и ЕУ; употреба дипломатских, правних и других легитимних средстава у одбрани суверенитета и територијалног интегритета Србије; у циљу снажења кооперативне безбедности Србија подржава јачање односа са чланицама ЕУ као и члановима и партнерима НАТО. Такође, експлицитно се каже да ће Република Србија усклађивати своју безбедносну и спољну политику са позицијама и деловањем ЕУ у свим најважнијим питањима глобалног, европског и регионалног карактера.²³ Затим се осврће на процес европских интеграција и НАТО програма Партнерство за мир за развој кооперативне безбедности, те се посебно указује на значај ступања Споразума о асоцијацији и придруживању (САА) са ЕУ.

Приликом одређивања приоритета у будућим билатералним односима Србије треба водити рачуна о политичком, економском и безбедносном утицају појединих држава у светским субрегионима. То подразумева да се у билатералним односима Србије са европским државама мора најпре повести рачуна о сарадњи са државама чланицама Европске уније. У том смислу сарадња са Уједињеним Краљевством Велике Британије и Северне Ирске, Савезном Републиком Немачком, Републиком Француском, Републиком Италијом и Републиком Аустријом, као несумњиво водећим земљама Уније, треба да буду приоритет. Но, битно је и успостављање што ближих односа са државама „Нове Европе“ (пре свега са Бугарском, Чешком, Кипром, Мађарском, Пољском, Словачком, Словенијом и Румунијом) чија су досадашња искуства у евроатлантским интеграцијама веома битна за нашу земљу. Свакако су важни и односи са скандинавско-балтичким земљама, чији су мултилатерални облици сарадње јако корисни за сличне облике повезивања на југоистоку Европе (Нордијски савет, Балтички савет, Савет балтичких земаља, итд.).

У Азији је веома битно успоставити добре билатералне односе са Јапаном и Индијом, док је сарадња са Канадом и Бразилом, исто тако битна у Северној и Јужној Америци. Између осталог и због великог броја Срба који живе у Аустралији, билатерална сарадња са овом државом требало би да буде од круцијалног значаја.

²² http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_-20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf

²³ http://www.filipejdus.com/Public/Uploads/Attach/prva_dva_poglavlja_548c66035ce57.pdf

Србија и Европска Унија

Процес евро интеграције Србије пролази кроз два упоредна процеса: процес демократизације и савладавања ауторитарне прошлости, с једне стране, и процеса усаглашавања не само права већ српског друштва укупним стандардима Европске уније. Тај процес је сложен и контроверзан процес истовремене трансформације друштва, економије, политике и права.²⁴

Према правним тековинама (*acquis communautaire*) Европске уније (ЕУ), у којима се налазе оснивачки принципи утврђени Римским уговорима из 1957., као и касније уговорених правила, ЕУ је заједница држава са увећаним тржиштем, заинтересована за сигурност и благостање својих грађана. Она је, уз то, и велика међународна организација која се брине о стабилности, са јаким и растућим економским и политичким утицајем на светске догађаје (међународне односе). Она настоји да успостави блиске везе са суседним државама и да прихвати све европске државе које желе да јој се прикључе.²⁵ Земље Централне и Југоисточне Европе започеле су свој пут ка чланству у ЕУ одмах након 1990. године. Оне су се суочиле са можда највећим изазовом у историји: потребом да се реформишу, да предузму корениту економску и политичку трансформацију како би постале стабилне демократске државе и либералне тржишне економије које могу да испуне захтеве пуног чланства у Европској унији.

Основни услови које морају да испуне земље које желе да се прикључе Европској унији су услови зацртани у правним тековинама, а то су парламентарна демократија, слободна тржишна привреда и способност да својим грађанима осигурају једнаке могућности за економско и друштвено напредовање.²⁶ Дакле, одлука ЕУ (из Копенхагена 1993. године) да прими као своје чланове бивше социјалистичке земље централне и источне Европе је заснована на тим принципима, без обзира на знатне економске губитке које су ове државе претрпеле због реформи из 1989-1990. године, као и социјалне немире, а који су се састојали у смањењу производње, повећању разлика у примањима, великој незапослености, смањеној социјалној заштити.

У Европској унији се сматрало да ће њено проширење ка истоку и југу повољно деловати на све земље чланице, како због осигурања веће безбедности на ширем европском подручју, тако и због остварења позитивних екстерних економских ефеката и ефеката економије обима. Поред тога, сматрало се да би проширење довело до повећања слободне трговине као и да би још више била унапређена подела рада на заједничком и слободном тржишту радне снаге Европске уније.²⁷ Ова стратегија је утемељена пријемом 10 земаља нових чланица 1. маја 2004. године, за којим ће уследити пријем Румуније и Бугарске почетком 2007, што води броју од 27 земаља чланица Европске уније. Ово проширење чланства европских земаља неће се тада зауставити. Отварање Европске уније према Централној и Југоисточној Европи одражава реалистички карактер стратегије процеса свеевропске интеграци-

²⁴ Ковачевић, С: Транзиција у демократију: трансформација друштва и консолидација демократије, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2015.

²⁵ http://www.demobalk.org/Publications/books/docs/Demobalk_Books_Doc_00029.pdf

²⁶ http://www.demobalk.org/Publications/books/docs/Demobalk_Books_Doc_00029.pdf

²⁷ http://www.demobalk.org/Publications/books/docs/Demobalk_Books_Doc_00029.pdf

је, кроз признање свим европским земљама да су део заједничке, европске цивилизације. То је потврђено и приступањем Хрватске 30. јуна 2013. године Европској Унији, као 28 држави чланици Европске Уније.

Објективни приоритет Европске уније јесте и биће да одржи мир и стабилност на Балкану, повећањем техничке и финансијске помоћи и интензивирањем пројекта сарадње у области правосуђа.²⁸ Такође, као основ за сарадњу треба да послужи географска близина ових земаља која има повољне ефекте на комплементарност односа између економске димензије, с једне стране, и културне и људске димензије, с друге стране. У том контексту, императив јесте да се удруже снаге земаља овог региона у оквиру међународних економских тела и регионалних и светских политичких институција, да би се заједничким напорима решавала питања из домена међународних односа. Циљ покретања регионалних иницијатива био је очување мира и стабилности на подручју Југоисточне Европе. Унапређење регионалне сарадње представља један од спољнополитичких приоритета Републике Србије, која их остварује кроз активно учествовање у раду регионалних иницијатива и организација. По свом географском положају, историји и дубоко укорјењеним традицијама, све балканске државе припадају Европи и прихватају њене вредности.²⁹ Штавише, западни Балкан је постао релативно стабилан регион. Након што су превазишле отворене етничке конфликте, владе земаља западног Балкана полако почињу да решавају проблеме граница и проблеме мањина, као и да побољшавају економске прилике. Најзначајније активности у погледу безбедносне политике усмерене су на сарадњу са ЕУ у области Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП), сарадњу у оквиру НАТО програма Партнерство за мир, као и сарадњу у оквиру Организације уједињених нација, Организације за европску безбедност и сарадњу, међународних форума и иницијатива по питању разоружања, непролиферације и контроле наоружања.

На основу свега овога, многе владе земаља чланица ЕУ као и неки утицајни појединци из Европске уније сматрају да највећи део западног Балкана није зрео за прикључивање Унији. Уколико би до тога дошло сувише брзо, земље западног Балкана би омеле ЕУ у њеним напорима да умањи неравномерности у достигнутој економској развијености и да успостави склад међу земљама чланицама., обзиром да се земље западног Балкана још увек налазе у знатно горој економској и политичкој ситуацији од оне у којој су се налазиле земље које су се придружиле ЕУ приликом последњег проширења. Економска криза, финансијски дефицит, проблеми са енергетском политиком, Грчка криза, референдум у Великој Британији, заједничка спољна и безбедносна политика и њене мањкавости, мигрантска криза, опасност (и нажалост чињеница) да се Европа суочава са тероризмом на свом терену, само су нека од питања која узимају пуно политичке пажње и енергије политичких елита у Европи. Сва ова питања се у потпуности рефлектују и у Србији. И као што је показала криза са мигрантима, када су и ЕУ и Србија суочени са истим изазовима, у исто време, наш одговор на те изазове мора бити део заједничког, европског решења. Никада више није било говора о томе да управо у овом случају Србија дели европске вредности у поступању

²⁸ <http://megatrendreview.naisbitt.edu.rs/files/pdf/SR/Megatrend%20Revija%20vol%2002-2-2005.pdf>

²⁹ http://www.demobalk.org/Publications/books/docs/Demobalk_Books_Doc_00029.pdf

са огромним бројем оних који преко наше територије покушавају да нађу спас у Унији; да поштује правила која су дефинисале чланице ЕУ у овом случају, и да несумњиво нема одговора без нашег учешћа у решењу проблема.³⁰

После промене власти у Београду 5. октобра 2000. године чланство у Европској унији постао је водећи циљ нових политичких елита. Тада је Србија, као чланица Савезне Републике Југославије постала део Процеса стабилизације и придруживања (новембар 2000). Такође, током октобра 2004. године је у Народној скупштини била усвојена Резолуција о придруживању Европској унији,³¹ у којој је подвучено да је придруживање земље Унији стратешки циљ земље. У Луксембургу је 29. априла 2008. начињен највећи продор на путу земље ка Европској унији. На састанку Савета за опште послове и спољне односе ЕУ тада су парафирани Споразум о стабилизацији и придруживању и Прелазни трговински споразум.³² Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању Србија се обавезала на постепено усклађивање законодавства са правним тековинама ЕУ, као и њихову доследну примену, с посебним нагласком на значај регионалне и добросуседске сарадње међу државама Западног Балкана.³³ За остваривање ове обавезе у октобру 2008. године је усвојен Национални програм за интеграцију Републике Србије у Европску унију, којим су планиране законодавне активности до краја 2012. године. У фебруару 2013. године усвојен је и први Национални програм за усвајање правних тековина ЕУ за период 2013-2016. У току је израда ревидираног Националног програма за усвајање правних тековина ЕУ који ће представљати план до краја 2018. и потпуне усклађености са правом и праксом ЕУ, а поред законодавних мера, овај програм дефинише и институционалне и финансијске пред услове неопходне за њихову примену.³⁴ Одлука о отпочињању преговора о чланству, коју је донео Европски савет 28. Јуна 2013. године, прва Међувладина конференција одржана 21. јануара 2014. године, годину и по дана процеса аналитичког прегледа законодавства у 35 поглавља (*Screening Process*, септембар 2013. – март 2014.), и отварање неколико преговарачких поглавља су основни елементи другог процеса. Основна логика преговарачког процеса је да је чланство у Европској унији стратешки циљ Србије, али и средство помоћу Србија треба да модернизује свој правни, економски и институционални систем. Преговори о приступању ЕУ су, међутим, потпуно другачија врста међународног преговарања од уобичајених. Да би постала чланица ЕУ, држава мора прихватити *acquiscommunitaire*, комунитарну баштину/наслеђе, односно примарно и секундарно право ЕУ. Циљ је да Србија буде у потпуности спремна да преузме обавезе из чланства у Европској унији до краја 2018. године, како би могла да постане чланица Европске уније почетком наредног буџетског периода ЕУ.³⁵

³⁰ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

³¹ „Резолуција о придруживању Европској унији”, Службени гласник Републике Србије, Београд, број 112/04.

³² Видети: „Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране” и „Закон о потврђивању Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране,” Службени гласник Републике Србије, Београд, број 83/08.

³³ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

³⁴ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

³⁵ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

Оно што се назива *New Approach to the EU Negotiations* заправо је почело да се уобличава још током преговора Хрватске за чланство са увођењем мерила за отварање и затварање преговора за понека поглавља, не за сва.³⁶ Међутим, сама мерила која постају обавеза за свако од преговарачких поглавља, али и много више структуриран укупан приступ, свој облик добијају тек одлуком о отварању преговора са Црном Гором. Реч је о увођењу примарног значаја владавине права, поглавља 23 (реформа правосуђа, борба против корупције и људска и мањинска права) и поглавља 24 (правда, слобода, безбедност), која се прва отварају и последња затварају током преговарачког процеса. Још више, њима се даје и улога контролора преговора, јер се уводи клаузула о балансу (*imbalance clause*), којом се дефинише да сваки застој у спровођењу обавеза из ових поглавља, води покретању механизма заустављања целокупних преговора о чланству. За Србију постоји и још једна посебна специфичност, а то је поглавље 35. У нашем случају реч је о механизму праћења свих договора (постојећих и будућих) који су резултат дијалога о нормализацији односа између Београда и Приштине. Ово поглавље има исти статус у преговарачком процесу као и поглавља владавине права, има прелазна мерила, и за њега важи могућност коришћења клаузуле о балансу – ако се оцени да нема напретка у имплементацији договора, може се покренути механизам заустављања преговора у другим поглављима. Додатни проблем је што у овом поглављу нема никаквих правних правила, па није најјасније на којим критеријумима би требало да буде заснована оцена о довољном напретку у испуњавању обавеза из овог поглавља. Оно што је потпуно јасно су основни принципи поглавља 35 – оно никако није замена за дијалог већ само механизам праћења спровођења онога што је договорено; оквир поглавља не сме превазилазити оквире дијалога, нити може ићи ван оквира постигнутих договора; поглавље 35 није место ширења тема нормализације на нове области, то може бити само дијалог.³⁷

Односе Републике Србије и Европске уније у овом тренутку оптерећују најмање четири проблема. Први је изостанак пуне сарадње са Међународним кривичним трибуналом за ратне злочине почињене на тлу бивше Југославије у Хагу, што подразумева изручење три оптуженика из редова Српске радикалне странке. Референдум у Великој Британији о њеном изласку из Европске Уније, тзв. Брексит представља другу објективну препреку на путу Србије, али и већине земаља Западног Балкана ка Унији. Трећи битан проблем односи се и на својеврсни замор држава Европске уније од великог проширења 1. маја 2004, када је у чланство примљено десет нових чланица, али и од пријема Бугарске и Румуније 1. јануара 2007. године, као и пријема Хрватске 30. јуна 2013. године. Као четврти проблем је однос Србије и Косова, питање нормализације њихових односа које условљава и отварање нових преговарачких поглавља са Европском Унијом.

Прикључивање Србије ЕУ је њен стратешки интерес и процес који неумитно тече, процес који је добио на значају и интензитету скорим отварањем првих преговарачких поглавља. Један од најбитнијих аспеката тог прикључења јесте област безбедности и одбране, односно заједничка безбедносна и одбрамбена политика ЕУ.

³⁶ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

³⁷ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

Сада буџет за одбрану покреће безбедносну политику, јер Србија не може имати амбициознију одбрамбену и безбедносну политику од оне коју може себи да приушти. То значи да треба бити прагматичан и реалан у процесу приступања ЕУ као и према обавезама које тај процес носи у оквиру преговарачког поглавља. Трансформација и прилагођавање структуре сектора безбедности и одбране са оном која постоји у државама чланицама ЕУ је велики изазов.

Србија између НАТО-а и Русије

Данас, шеснаест година након демократских промена и десет година након осамостаљења Црне Горе, неупитни про европски развој Србије нашао се у процепу између Истока и Запада. Комплексни односи између Русије са једне и САД, Европске уније и НАТО-а, са друге стране, тензије са Хрватском и Босном и Херцеговином и нерешен статус Косова, само су неки од безбедносних изазова и препрека који се данас стављају пред Србију када је у питању регионална сарадња.³⁸ Ипак, у поређењу са неким прошлим временима, Србија кроз програм Партнерства за мир, бројне међународне споразуме и учешће у мировним операцијама УН и ЕУ, као и кроз заједничке мултинационалне војне вежбе и међународну борбу против тероризма и организованог криминала, управо показује жељу и спремност за сарадњом на свим нивоима.³⁹

Питање односа Републике Србије са Северноатлантским савезом, треба сагледавати у ширем оквиру. То најпре подразумева потрагу за властитим безбедносним идентитетом, те увиђање реалности да се земља већим делом налази у окружењу држава чланица НАТО.⁴⁰ Такође, треба имати у виду и да ће Република Црна Гора у току наредних година дана засигурно постати чланица НАТО, а након приступања Јадранској повељи (4. децембра 2008.) и отпочињања интензивног дијалога о чланству. Република Македонија ће постати чланица Северноатлантског савеза одмах након решења спора са суседном Републиком Грчком у вези њеним уставним именом.⁴¹

У Народној скупштини је 25. децембра 2007. године усвојена „Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије.“⁴² У тачки 6 резолуције се најпре указује на противправни карактер бомбардовања бивше Савезне Републике Југославије 1999. године, без претходне одлуке Савета безбедности Уједињених нација. У резолуцији је потом наведено да Народна скупштина Републике Србије проглашава војну неутралност у односу на постојеће војне савезе до расписивања евентуалног референдума. Уколико пак објективно сагледамо расположење јавног мњења, евентуално расписивање референдума о

³⁸ <https://vladeradulovic.wordpress.com/2016/10/14/izazovi-bezbednosne-saradnje-u-regionu/>

³⁹ <https://vladeradulovic.wordpress.com/2016/10/14/izazovi-bezbednosne-saradnje-u-regionu/>

⁴⁰ Република Мађарска је постала чланица НАТО 1999. године, док су Руминија и Бугарска у чланство овог савеза ушле 2004. године. Непосредно уочи самита НАТО у Стразбуру и Келу почетком априла 2009. године Република Хрватска и Република Албанија су постале чланице Северноатлантског савеза.

⁴¹ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

⁴² „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије“, Народна скупштина Републике Србије, Београд, 25. децембар 2007

чланству у НАТО суштински значи *de facto* блокаду будућег чланства Србије у овом војном савезу.⁴³ Србија и НАТО у својим односима полазе од тога да Програм Партнерство за мир пружа довољно могућности за сарадњу, а њено развијање је обострани приоритет.⁴⁴ Политика „отворених врата“ НАТО види и балканске државе у свом чланству. На самиту у Келу/Стразбуру,⁴⁵ 2009. године, у чланство су примљене Албанија и Хрватска, Македонију ограничава спор са Грчком око назива државе, Босна и Херцеговина је на састанку министара спољних послова НАТО у Талину, Естонија (22-23. април 2010) примљена у Акциони план за чланство (*Membership Action Plan – MAP*), а Црна Гора је 15. фебруара 2016. године започела приступне преговоре о приступању НАТО.⁴⁶ Србија је окончала процедуру усвајања Индивидуалног акционог плана партнерства са НАТО (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*), 15. јануара 2015. године. Индивидуални акциони план партнерства је највиши облик сарадње са НАТО кроз Партнерство за мир, који не подразумева чланство у Алијанси, а има за циљ пружање помоћи држави партнеру у реформи и модернизацији система одбране и безбедности. У документу су јасно и транспарентно истакнути циљеви и приоритети које Србија жели да постигне у сарадњи са НАТО. Усвајање IPAP представља значајан корак напред у међусобним односима, који омогућава редован и структуриран дијалог, укључујући и дијалог на политичком нивоу. Тиме се олакшава и координација билатералне сарадње са државама чланицама и партнерима НАТО, али, како је наглашено приликом окончања процедуре усвајања, у складу са политиком војне неутралности Србије.⁴⁷

Међународна заједница наставила је да пружа неизмерну помоћ и подршку земљама Балкана, када је у питању њихова међусобна сарадња. Иако је пут од тоталне изолације до потпуно отвореног и модерног европског друштва у већој мери успешно пређен, а реформе и сарадња са хашким трибуналом успешно приведени крају, остало је још неколико кључних питања и изазова који у будућности могу кочити евроатлантске интеграције Србије али и изазвати одређени степен кризе у региону. Ту пре свега треба имати у виду однос Србије према Косову и Метохији и решавање његовог статуса али и питање унитаризације Босне и Херцеговине, односно преиспитивање њеног уставног и Дејтоном загарантованог уређења. Осим ова два, у новије време јавио се још један проблем, у виду увођења санкција Руској Федерацији, које Србија одлучно одбија да спроведе, правдајући то својом спољно политичком стратегијом негована добрих односа и са Истоком и са Западом. За сада, овакав начин вођења спољне политике даје одређене резултате, али се оправдано поставља питање до када ће “седење на две столице” званичног Београда бити могуће, ако имамо у виду претприступне преговоре са Европском унијом и отварање поглавља, које се директно тиче усклађивања заједничке спољне, безбедносне и одбрамбене политике. Савремени безбедносни изазови, ризици и претње, међу којима предњаче ми-

⁴³ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

⁴⁴ <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:13475/bdef:Content/get>

⁴⁵ “Strasbourg/Kehl Summit Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg/Kehl on 4 April 2009”, Strasbourg, Kehl, 4 April 2009, points 27–28.

⁴⁶ <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:13475/bdef:Content/get>

⁴⁷ <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:13475/bdef:Content/get>

грантска криза, међународни тероризам и организовани криминал, утицали су и на безбедносне структуре у региону које кроз међусобну сарадњу, заједничке вежбе и размену података, покушавају континуирано одржавати висок степен припремљености и способности да што ефикасније одговоре на ове и друге изазове. Република Србија, иако војно неутрална, има веома значајну и интензивну сарадњу са великим бројем армија, што јој омогућава висок степен обучености и припремљености њених припадника за извршавање најразличитијих типова задатака. Иако постоји добра сарадња са представницима оружаних снага Руске Федерације, далеко више сусрета и вежби реализује се са оружаним снагама земаља чланица НАТО.

НАТО нема разлога да инсистира на чланству Србије, имајући у виду апсолутно ирелевантни геостратешки положај земље у новом окружењу држава, које су његове чланице или ће то ускоро постати. Дакле, јасно је да се приликом одлучивања о евентуалном чланству Србије у НАТО више полази од доминантног става јавног мњења, а не од објективног сагледавања гео-стратешког положаја земље и анализе колико би чланство у НАТО допринело превазилажењу бројних безбедносних ризика и изазова. Међутим, не треба *a priori* закључити ни да би евентуално изостајање Србије из чланства НАТО водило ка самоизолацији земље. То свакако демантује пример Републике Аустрије, која је још од окончања Другог светског рата војно неутрална земља, али при том се не може рећи и изолована. С тим у вези би се могло истаћи да би Србија, коришћењем свих могућности сарадње у оквиру НАТО програма Партнерство за мир, могла превазићи потпуну изолацију земље на плану одбране.

Односи Републике Србије са Сједињеним Америчким Државама, тренутно водећом земљом света, су током трајања и након окончања југословенске кризе и смене власти у Београду октобра 2000. године били изложени сталним успонима и падовима. После извесне консолидације у билатералним односима у временском раздобљу од 2000. године, а након америчког признања независности Косова фебруара 2008. године поново је уследило извесно захваћење. Узимајући у обзир да су САД тренутно водећа сила и да имају пресудну улогу у бројним међународним организацијама (Уједињене нације, НАТО, Светска трговинска организација, итд.) Република Србија свакако треба да тежи развијању партнерских односа са овом земљом. То подразумева како успон политичких односа, тако и јачање сарадње на пољу безбедности, економије, културе, образовања, заштите животне средине, итд.⁴⁸

Односи Републике Србије и Руске Федерације су се након петооктобарских промена 2000. године кретали од коректних до изразито блиских. Разлог за приближавање званичног Београда Руској Федерацији најпре је био везан за решавање статуса Косова, али је потом, захваљујући закључењу бројних енергетских споразума уследило још чвршће билатерално везивање. Приближавање Србије Руској Федерацији недвосмислено је реципрочно удаљавању земље од чланства у Северно атлантском савезу. Поготову се питање односа са Руском федерацијом поставља у тренутку када су све државе чланице Европске Уније увеле санкције Русији након анексије Крима и сукоба у Украјини. Наиме, у наредном период, како се Србија буде приближавала Европи, тражи ће се од Србије да усагласи своју спољну политику према Русији у виду увођења санкција, што би представљало велику промену

⁴⁸ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

смера баланса између Истока и Запада. У чврстој економско-политичкој интеграцији, као што је Европска унија, нико није остварио чланство са проруском политиком.⁴⁹ Односи Срба и Руса, и њихових држава, сежу дубоко у векове, у хиљадугодишњу заједничку историју словенства, хришћанства, цивилизације, културе, узајамне помоћи и разумевања, али и неразумевања, и различитих очекивања. Део нашег битисања постало је међусобно ослањање и рачунање на Русију. Русија је чувар статуса Србије и Косова и Метохије у СБ ОУН, проверени заступник оних интереса које Београд артикулише у највишем телу светске организације.

Народна Република Кина постаје све важнији политички чинилац у савременој светској политици и засигурно један од лидера у региону Источне Азије. Бројни су показатељи економског јачања ове земље, а нису ретки и аналитичари који указују и на значај улоге Кине у глобалном систему безбедности. Зато би и анализа јачања билатералних односа Србије и Кине свакако требала бити садржана у новој спољнополитичкој стратегији. Економска размена између Народне Републике Кине и Републике Србије је, такође, у сталном успону.

Закључак

Од завршетка грађанског рата на простору бивше Југославије, до данас прошло је више од 20 година, а период који је за нама обележиле су бројне регионалне иницијативе, свеобухватне реформе, па чак и драстично супротни политички потези који су се кретали од директне конфронтације са НАТО до прихватања највишег могућег степена сарадње са Алијансом. Демократске промене у Србији, отвориле су ново поглавље у сарадњи са Северно атлантском алијансом, а 12 година је потрошено да се од формалног подношења захтева за пријем у НАТО програм "Партнерство за мир" дође до окончања процедура и усвајања Индивидуалног акционог плана између Републике Србије и НАТО, уз задржану доктрину војне неутралности Србије. Током тог периода, значајно је напредовала регионална сарадња у сектору безбедности, а заједничке војне вежбе, мировне мисије и операције доказ су способности, спремности и високог степена интероперабилности свих снага на Балкану са осталим чланицама НАТО савеза. Најновијим проширењем НАТО на Црну Гору, уз Албанију и Хрватску са једне и Мађарску, Бугарску и Румунију са друге стране, НАТО је дошао на саме границе Србије, што би требало да буде додатни мотив да преиспитамо своје позиције и искористимо искуства и помоћ суседа у коначном доношењу одлуке.

Када се сагледава положај држава у савременим међународним односима, најбитније је да постоји својеврсна предвидљивост њиховог деловања у оквиру билатералних и мулти латералних односа на регионалном и глобалном нивоу. Зато је доношење спољнополитичке стратегије од суштинске важности за дефинисање циљева и задатака активности држава на спољном плану. У том смислу важно је да Србија своју спољнополитичку стратегију у овом тренутку дефинише најпре у односу на чланство у Европској унији, а потом и да предвиди да након интеграције у ову организацију њене активности треба да буду „ограничене“ инструментима и оквирима Заједничке спољне и безбедносне политике и Заједничке одбрамбене и безбедносне политике.

⁴⁹ <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>, 24. новембар 2016

Данас је јасно да се спољнополитички приоритети већине држава насталих од бивше Југославије поклапају у неколико сегмената. То су европске и евроатлантске интеграције, побољшање односа са суседима, изградња што бољег односа са Сједињеним Америчким Државама и потреба јачања улоге ових земаља у међународним организацијама. Када започну преговори о поглављима везаним за усаглашавање спољне политике земље кандидата са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, то подразумева и неопходност измене спољнополитичких докумената, али и конкретних активности на спољном плану. Ово је битно јер Европска унија има намеру да у перспективи конституисањем јединствене дипломатије у већој мери усагласи националне спољнополитичке стратегије.

Спољнополитичка стратегија Републике Србије поред основних циљева, треба да укаже и на поједине вредности на којима ће се заснивати. То свакако подразумева пуно поштовање принципа међународног јавног права, као и промовисање начела сарадње и мирног решавања конфликта. Такође, овај документ мора предвидети и промоцију новог идентитета Републике Србије у Европи и свету, који ће бити ослобођен бројних стереотипа проузрокованих прошлодеценијским сукобима. Посебно је значајно да се детаљно предвиде и области у којима ће се одвијати спољнополитичка активност земље, али и да се прецизирају постојећи уставни и законски механизми за њихову имплементацију. Дефинисање спољнополитичке позиције у променљивим глобалним околностима и геостратешкој констелацији интереса је основни приоритет унутрашње и спољне политике Србије. Основни принципи којима треба да се руководи стратегија је очување националних интереса, сагледавање балканске реалности, предикција безбедносних изазова у будућности, а посебно прилагодљивост и државничка мудрост политичких елита и значајних субјеката нашег друштва.

Литература

[1] Курјак, Ј.: Домети промена у политичким системима постсоцијалистичких земаља, *Међународни проблеми*, 4/2000, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2000.

[2] Ковачевић, С: *Транзиција у демократију: трансформација друштва и консолидација демократије*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2015.

[3] Huan Linc, Alfred Stepan: *Демократска транзиција и консолидација*, Филип Вишњић, Београд, 1998.

[4] http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_-20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf

[5] http://www.filipejdus.com/Public/Uploads/Attach/prva_dva_poglavlja_548c66035ce57.pdf

[6] <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2009/0025-85550903343D.pdf>

[7] <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2015/0025-85551504279G.pdf>

[8]

https://www.npao.ni.ac.rs/files/584/01_Zbornik_Globalizacija_akulturacija_i_identiteti_na_Bal_5f571.pdf

[9] <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12483.pdf>

[10] http://www.demobalk.org/Publications/books/docs/Demobalk_Books_Doc_00029.pdf

[11] <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:13475/bdef:Content/get>

[12] <https://vladeradulovic.wordpress.com/2016/10/14/izazovi-bezbednosne-saradnje-u-regionu>

[13] <http://megatrendreview.naisbitt.edu.rs/files/pdf/SR/Megatrend%20Revija%20vol%2002-2-2005.pdf>

[14] <http://www.beoforum.rs/dokumenti/dr-dusan-vasic-8-12-2009.pdf>